

2. Педагогик энциклопедия. –Тошкент: 2015. II-жилд 198-6.

3. Kreativ fikrlash. –Toshkent: “Innavatsiya-Ziyo” 16-b.

4. Данилина Е.К. Креативность и обучение. Территория новых возможностей. // Вестник ВГУЭС. № 4, 2015.

5. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. –Toshkent: 2011. 69-b.

REZYUME. Ushbu maqolada zamonaviy ta’limdagi bir qator muammolar tahlil qilingan. Oliy ta’lim tizimida talabalarda kommunikativ kompetensiyaga oid tushunchalar va kreativ fikrlashning afzalliklari batafsil tahlil qilingan. Kommunikativ kompetensiya va kreativ fikrlashni rivojlantirishga bog’liq taklif va mulohazalar keltirib o’tilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется ряд проблем современного образования. В системе высшего образования всесторонне проанализированы и сделаны выводы коммуникативной компетенции и преимущества творческого мышления у студентов. Внесены предложения и соображения, связанные с развитием коммуникативной компетенции и творческого мышления.

SUMMARY. This article analyzes a number of problems of modern education. Comprehensively analyzed and made conclusions about the communicative competence and the benefits of creative thinking among students. In the system of higher education Suggestions and considerations are made related to the development of communicative competence and creative thinking.

OLIIY TA’LIMDA TADQIQOT ISHLARINI YOZISH JARAYONIDA TANQIDIY FIKRLASHNING O’RNI

F.B.Abdikarimova – *tayanch doktorant*

Uraqanch davlat universiteti

Tayanch so’zlar: dalillarni izohlash, ma’lumot, argument, topshiriq savol, axborot globallashuv, akademik yozuv.

Ключевые слова: интерпретировать доказательства, данные, аргумент, задание, вопрос, глобализация информации, академическое письмо.

Key words: interpret evidence, data, argument, assignment, question, information globalization, academic writing.

Bugun biz juda ko’p ma’lumotlar bilan ishlashimizga to’g’ri keladi. Ayni glaballashuv davrida bizni turli-tuman axborotlar qamrab olyapti. Zamon shu darajada shiddat bilan o’zgaryaptiki, insoniyatdan turli xildagi ma’lumotlarni tezda ilg’ab, ularni tahlil qilish va qabul qilib olish talab qilinmoqda. Turli ma’lumotlarni qabul qilar ekanmiz, bu ma’lumotlarning qay biri to’g’riyu, qaysinisi noto’g’ri, asoslangan yoki asoslanmagan, o’ylab topilganligini ajratish qiyin, albatta. Ko’p sonli ma’lumotlarga ega bo’lgan va dezinformatsiya tobora ko’payib borayotgan raqamli dunyoda mantiqiy va tanqidiy fikrlashning ahamiyatini inkor etmaslik kerak.

Zamonaviy jamiyatda turli sabablarga ko’ra oliy ta’limga e’tibor kuchaymoqda. Buning sabablaridan biri sifatida so’nggi yillarda globallashuv davrida talabalarining keng qamrovli ma’lumotlar bilan o’ralganligini keltirish mumkin. Binobarin, oliy o’quv yurtlarida talabalar yozma topshiriqlarni yozish jarayonida olingan har bir ma’lumotni tahlil va sintez qilish orqali eng to’g’ri xulosa chiqarish ko’nikmasiga ega bo’lishi kerak. Bunday vaziyatda tanqidiy fikrlashning o’rni juda muhimdir.

Aniq va oqilona fikrlash qobiliyati, mustaqil hamda mulohazali fikrlash bilan shug’ullanish, o’quvchilarga o’z fikrlarini shakllantirish va yaxshi tanlov qilish imkoniyatini beradi. Shuning uchun bu akademik muvaffaqiyatga erishishning kalitidir.

Adabiyotlarda tanqidiy fikrlash quyidagicha ta’riflangan:

“Javob yoki xulosaga kelish uchun ma’lumotni faol va mohirlik bilan konsepsiya qilish, qo’llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholash jarayoni” [2].

“Aniq, oqilona, ochiq fikrlaydigan va dalillar bilan xabardor qilingan intizomli fikrlash” [2].

“Fikrlash, tahlil qilish, baholash va xulosalar chiqarish bilan bir qatorda ushbu qarorga asoslangan daliliy, kontseptual, uslubiy, kriteriologik yoki kontekstli mulohazalarni tushuntirishga olib keladigan maqsadga muvofiq, o’z-o’zini tartibga soluvchi qaror” [3].

“Bizning e’tiqodlarimizni shakllantirishda aqlidan foydalanishni o’z ichiga oladi. O’z tafakkurida o’z tafakkuridagi xatolar va g’ayritabiiyliklarni tartibga solish va aniqlashtirish, samaradorligini oshirish, tanib olishga qaratilgan tarzda fikr yuritish” [4].

“Tanqidiy fikrlash - bu odamlardan mulohazali bo’lishni, ularning e’tiqodi va harakatlarini boshqaradigan qarorlar qabul qilishga e’tibor berishni talab qiladigan fikrlash uslubining bir turi. Tanqidiy fikrlash odamlarga ko’proq mantiq bilan fikr yuritishga, murakkab

ma’lumotlarni qayta ishlashga va turli tomonlariga qarashga imkon beradi” [5].

Tanqidiy fikrlash yettita tanqidiy xususiyatga ega: qiziquvchanlik, turli tomonlarga ochiq fikrlilik, tizimli fikr yuritish olish, tahliliylik, haqiqatga qat’iyatlilik, tanqidiy fikrlashning o’ziga ishonchlilik [6].

Tanqidiy fikrlash jarayoni talabalarining yozuv tadqiqot ishlari ta’biq etilsa, bu qobiliyat insho, bitiruv malakaviy ishlari, kurs ishlari, dissertatsiyalarda argumentatsiya qilish qobiliyati orqali namoyon bo’ladi. Argumentni “pozitsiyani o’rnatish uchun mo’ljallangan va boshqa (yoki bir nechta) pozitsiyaga javob beradigan” bog’liq g’oyalar qatori sifatida ta’riflash mumkin (Andrews 1995). Argument oliy ta’limda tanqidiy fikrlashning asosiy ifodasi (Andrews 1995, Scott 2000) va yozuv tadqiqot ishini belgilovchi xususiyati sifatida qabul qilinadi (Elander et al. 2006). Bonnett (2001) ta’kidlaganidek: “Sizning yozuv ishingiz - bu sizning dalilingiz, qolgan hamma narsa shu sababli mantiqiydir” [7]. Shuning uchun yaxshi yozish yaxshi tanqidiy fikrlashning aksidir. G’oyalar manbalari turli xil matnlardan va kuzatish, tajriba va mulohazalarga asoslangan bo’lishi mumkin (Vardi, 1999). Demak, akademik yozishda tanqidiy fikrlash muallifning fikrlarni tushunish va tahlil qilish qobiliyatining namoyonidir.

Har bir tadqiqot yozish ishi kirish, bir nechta boblar, bir nechta asosiy paragraflar va xulosalardan iborat.

Kirish qismida markaziy muammo yoki argumentni tahlil kerak. Ushbu bo’limda yozilgan har qanday ma’lumot butun ish nima haqida ekanligi haqida fikr beradi. shuning uchun bu bo’limda yoziladigan fikrni tanqidiy fikrlash yordamida shunday tahlil kerakki, o’quvchi kirishni o’qishi bilanoq matn nima haqida ekanligini to’liq tushunib yetadi. Buning uchun yoziladigan asar mazmunini yaxshi tushunib olish kerak. Tuzilgan, asosli dalillarni tushunish va yaratish qobiliyati tanqidiy fikrlash uchun markaziy o’rinni egallaydi.

Asosiy paragrafini yozish jarayoni. tanqidiy fikrlash jarayoni bir necha bosqichlardan iborat. Ular quyidagilarni o’z ichiga olishi mumkin: fikrlash, tahlil qilish, ma’lumot to’plash, ijodkorlik, argumentlarni tuzish, qaror qabul qilish, majburiyat va munozara. Yaxshi yozma asar yozish uchun, agar u tanqidiy fikrlashning ushbu elementlarini hisobga olgan holda asosiy paragrafini yozsa, yozuvchi o’quvchiga tushunarli narsalarni yozadi. Reflektiv fikrlash o’quvchilarni a) yangi bilimlarni oldingi tushunchalar bilan bog’lash, b) mavhum va kontseptual nuqtai nazardan fikrlash, c) yangi topshiriqlarda aniq strategiyalarni qo’llash, d) o’z fikrlash va o’z fikrlash qobiliyatini

tushunishga undash orqali o'quvchilarga vuqori daraiadagi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga vordam beradi. Tanqidiv tahlil sizga qavta ishlanavotgan masalalar va ma'lumotlarga aniqlik kiritish imkonini beradi. Ilmiv fanlar doimiy mulohaza vuritish, munozaralar va g'ovalarni takomillashtirish orqali tirik qoladi. Shundav qilib, tanqidiv tahlil barcha tadqiqot sohalarining saqlanib qolishi va vangilanishi uchun juda muhimdir. Ma'lumot yig'lganda, tadqiqotchilar savolni o'ylash uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni olishlari mumkin. Bu ularga muammolarni hal qilishda va qiyin qarorlar qabul qilishda vordam beradi. Ijodkorlik vangi g'ovalarning qadr-qimmatini ta'minlashda tanqidiv fikrlashning rolini tan olishimizdan fovda keltiradi. O'z navbatida, tanqidiv fikrlash uni ilgari mavjud bo'lmagan narsani keltirib chiqarish orqali tushunishni bovitib beradigan ijodiv harakat sifatida e'tirof eteganimizda aniqroq e'tiborga tushadi. Har bir argumentning asosiv tuzilishi asosan bir xil: ikki yoki undan ortiq binolar xulosaga olib keladi. Argumentning asoslari uning tavanch tuzilmasi hisoblanadi. Ular argumentning xulosasini tasdiqlovchi dalillarni taqdim etadigan bayonotlardir. Aslida, bu bir nechta variantlarni aniq o'ylab ko'rish va eng yaxshi tanlovga erishish jarayonidir. Qaror qabul qilishning

yakuniy maqsadi amaliy xulosalar chiqarishdir, tanqidiv fikrlash esa xulosaning asosli ekanligini isbotlovchi jarayondir.

Xulosa qismida mualliflar tezis bayonotini takrorlashlari, asosiv fikrlarni umumlashtirishlari va yakuniy fikr bildirishlari kerak. Va nihovat, o'quvchilar asosiv matnda foydalanishi kerak bo'lgan boshqa muhim xususiyatlar - bu tanqidiv fikrlashni qog'oziga g'ovalar va dalillarning tabiiy va mantiqiy oqimini berish uchun o'tishdir [9].

Xulosa qilib avtganda, oliy ta'lim muassasalarida vozilgan har bir akademik vozma ishda tanqidiv fikrlashning ahamiyatini unutmaslik kerak. Tanqidiv fikrlash tadqiqotda muhim rol o'ynaydi, tadqiqot natijalarini yetkazishda uning samaradorligini ta'minlaydi. Tanqidiv fikrlash mavjud tadqiqotlardagi kamchiliklar va nomuvofiqliklarni aniqlab, puxta adabiyotlarni ko'rib chiqish bilan shug'ullanadilar. Mavjud bilimlarni o'rganish orqali tadqiqotchilar o'z maqolalarini yaxshiroq tuza oladilar. Oliy ta'limda tanqidiv fikrlashga asoslangan tadqiqot ishlarini tushunish oson va beriladigan har bir ma'lumot faktlarga asoslanadi. O'z navbatida, kelgusida bunday ilmiy asarlarning yozilishi ilm-fan rivojiga katta hissa qo'shishi mumkin.

Adabiyotlar

1. The concept and practice of critical thinking in academic writing: an investigation of international students' perceptions and writing experiences. Michelle Vyncke. King's College London. September 2012.
2. Critical – Define Critical at Dictionary.com. Retrieved 24 February 2016.
3. Facione, Peter A. 2011. Critical Thinking: What It is and Why It Counts. insightassessment.com. p. 26. Archived from the original on 29 July 2013. Retrieved 4 August 2012.
4. Mulnix J.W. 2010. Thinking critically about critical thinking. Educational Philosophy and Theory.
5. Book Reviews and Notes : Teaching Thinking Skills: Theory and Practice. Joan Baron and Robert Sternberg. 1987. W.H.Freeman, & Co., -New York: -P. 275. Index. ISBN 0-7167-1791-3. Paperback. Bulletin of Science, Technology & Society. 8 (1): 101. February 1988.
6. Facione Peter A.; Facione, Noreen C. (March 1993). "Profiling critical thinking dispositions. Assessment Update. 5 (2): 1–4.
7. Developing critical thinking skills in tertiary academic writing through the use of an instructional rubric for peer evaluation. Nor Shidrah Binti Mat Daud. the university of Canterbury. July 2012.
8. Critical Thinking in Academic Writing: A Cultural Approach. Shi PU. 2021.

REZYUME. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalariga topshiriladigan ilmiy-tadqiqot ishlarini yozishning har bir bosqichida tanqidiv fikrlashning ahamiyati berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье описывается важность критического мышления на каждом этапе написания исследовательского задания, которое даётся студентам вузов.

SUMMARY. In this article, it is given the importance of critical thinking in each stage of research writing assignments given to students in higher education.

PROFESSIONAL TA'LIMDA KOMPETENTLI YONDOSHUV PRINSIPLARI ASOSIDA O'QUVCHILAR MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHNING ASOSIY VAZIFALARI

Z.K.Abidova – tadqiqotchi

Buxoro muhandislik - texnologiya instituti

Tayanch so'zlar: kompetensiya, kompetentli, talabaning mustaqil ishi, mustaqil ish shakllari, strategik vazifalar, metodik vazifalar, boshqaruv masalalari.

Ключевые слова: компетенция, компетентный, самостоятельная работа студента, формы самостоятельной работы, стратегические задачи, методические задачи, задачи управления.

Key words: competence, competent, independent work of a student, forms of independent work, strategic tasks, methodological tasks, management tasks.

Kirish. Ma'lumki, zamonaviy professional ta'lim kompetentli yondoshuv prinsiplari asosida malakali kadrlar tayyorlash jihatlarini bilan xarakterlanadi.

XXI asrga kelib mamlakatimiz va xorijiy tadqiqotchilar (A.A.Abdugodirov, N.A.Muslimov, A.A.Verbitskiy, V.A.Bolotov, I.A.Zimnyaya, V.V.Serikov, A.V.Xutorskoy, Sayson Sho, Dj.Raven va boshq.) ta'lim sifatini oshirish va rivojlantirishning samarali yo'nalishlarini topish bilan shug'ullanib kelmoqdalar. Olimlar tomonidan ta'lim sifatini oshirish bilan bog'liq bo'lgan kompetensiya, kompetentlik, kompetentli yondoshuv tushunchalari asosida zamonaviy ta'limni modernizatsiyalash va uning metodologiyasini mutaxassis shaxsi sifatiga qo'yiladigan talablarni inobatga olgan holda rivojlantirishga e'tibor berilmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompetentlik va kompetensiya tushunchalari bir biri bilan o'zaro bog'liq

bo'lib, kompetensiya predmetlar va jarayonlarga nisbatan shaxsning o'zaro bog'liq xususiyatlari majmuasi bo'lsa, kompetentlik esa insonning predmet va jarayonlarga shaxsiy munosabatga ega bo'lishi tushuniladi.

A.V.Xutorskayaning ta'kidlashicha, kompetensiya deganda, ma'lum ijtimoiy va shaxsiy faoliyat sohasidagi faoliyati tajribasidan kelib chiqqan holda o'quvchining shaxsiy sifatleri (bilim, malaka, ko'nikma, qobiliyat) yig'indisi tushuniladi [2:26].

I.A.Zimnyayaning fikriga ko'ra, kompetensiya – kompetentlikni shakllantirish jarayonining strukturali birligi roli sifatida belgilansa, kompetentlik esa natija sifatida namoyon bo'ladi [3:23].

V.V.Serikov kompetentli yondoshuvga zamonaviy ta'limning strategiyasi sifatida baho berib, uni an'anaviy bilim-predmetli tizim bilan taqqoslab, farqli tomonlarini